

Emilia Witkowska-Grabias, Konrad Wierzbicki

Bezpieczeństwo personelu jednostek penitencjarnych – napaści na funkcjonariuszy Służby Więziennej w latach 2009-2020

Security of the staff of penitentiary units – attacks on officers of the Prison Service in 2009-2020

Praca w więziennictwie związana jest z wysokim ryzykiem występowania zdarzeń zagrażających bezpośrednio zdrowiu i życiu kadry zatrudnionej w jednostkach penitencjarnych, szczególnie tej wykonującej swoje obowiązki w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi.

Jednym z zasadniczych elementów pozwalających na dostarczenie wiedzy o stanie bezpieczeństwa na terenie jednostek organizacyjnych więziennictwa jest między innymi statystyka dotycząca napaści osób pozbawionych wolności na funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Dane statystyczne udostępnione przez polskie więziennictwo wskazują, że liczba zdarzeń zagrażających życiu i zdrowiu personelu realizującego czynności służbowe w ostatnich latach znacząco wzrosła. W artykule poddano analizie dane dotyczące napaści na funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej dokonywanych przez osoby pozbawione wolności w latach 2009-2020 oraz przedstawiono wybrane regulacje ochrony prawnej przysługujące funkcjonariuszom publicznym.

Słowa kluczowe: Służba Więzienna, zagrożenia bezpieczeństwa personelu jednostek penitencjarnych, napaści na funkcjonariuszy w służbie, ochrona prawna funkcjonariusza publicznego.

Work in the prison system is associated with a high risk of events that directly threaten the health and life of staff employed in penitentiary units, especially those performing their duties in direct contact with inmates.

One of the essential elements allowing the provision of knowledge about the state of security in prison organizational units is, among others, statistics on attacks on officers and employees of the Prison Service committed by persons deprived of liberty. The statistical data provided by the Polish prison system indicate that the number of life and health-threatening events for staff performing official duties has increased significantly in recent years. The article presents an analysis of the scale of attacks on officers and employees of the Prison Service committed by persons deprived of liberty in the years 2009-2020 and presents selected regulations of legal protection for public officials.

Key words: Prison Service, threats to the security of prison staff, assaults on officers in service, legal protection of a public official.

Wprowadzenie

Personel jednostek penitencjarnych wykonuje obowiązki na podstawie ustanowionych przepisów prawa. Zadania realizowane przez Służbę Więzienną zawarte są w ustawie z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej¹.

Funkcjonowanie tej formacji mundurowej ukierunkowane jest w szczególności na zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego poprzez ochronę społeczeństwa przed sprawcami przestępstw². Warto podkreślić, że Służba Więzienna pod względem liczebności to trzecia największa formacja mundurowa w Polsce. Według stanu na 31 grudnia 2020 r. zatrudnionych w niej było 28 597 230 funkcjonariuszy i pracowników. Osadzonych w jednostkach penitencjarnych w dniu 31 marca 2021 r. było 71 297 osób, a faktyczne zaludnienie oddziałów mieszkalnych w aresztach śledczych i zakładach karnych po uwzględnieniu dodatkowych miejsc zakwaterowania wynosiło 87,2%³.

Z punktu widzenia oczekiwań społeczeństwa oraz wymiaru sprawiedliwości równie istotnym zadaniem, jakie realizuje Służba Więzienna, jest działalność związana z prowadzeniem wobec osób skazanych na karę

¹ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2021 r., poz. 1064), zwana dalej: „ustawą o SW”.

² Por. E.W. Pływaczewski, J. Pomiankiewicz, *Więziennictwo jako element systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa – wariant polski i aspekty międzynarodowe*, [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 82, s. 95.

³ Dane Centralnego Zarządu Służby Więziennej, zwanego dalej: „CZSW”, dostępne na ogólnopolskim portalu internetowym Służby Więziennej, w zakładce Statystyka, <https://sw.gov.pl/dzial/statystyka> (dostęp: 01.04.2021).

pozbawienia wolności oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych. Powyższa aktywność realizowana jest z zachowaniem standardów humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej⁴, z jednoczesnym zapewnieniem w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa.

Utrzymanie właściwego poziomu porządku i bezpieczeństwa na terenie jednostek organizacyjnych więziennictwa stanowi gwarancję stabilnego funkcjonowania Służby Więziennej i bezpośrednio przekłada się na zapewnienie funkcjonariuszom oraz osobom pozbawionym wolności poczucia bezpieczeństwa osobistego⁵.

Czynniki warunkujące bezpieczeństwo osadzonych w ocenie organów kontroli państwowej

W literaturze przedmiotu chętnie analizuje się problematykę poczucia bezpieczeństwa więźniów, wskazując między innymi, że jednym ze źródeł „zagrożeń w zakresie bezpieczeństwa osobistego osadzonych jest problem przystosowania się człowieka do środowiska więziennego i psychologiczne następstwa izolacji penitencjarnej”⁶. W celu określenia poziomu poczucia bezpieczeństwa wśród osób pozbawionych wolności niektórzy naukowcy podejmują się również badań w środowisku więziennym⁷.

Tematyką bezpieczeństwa osadzonych zainteresowane są także organy kontroli państwowej, takie jak Najwyższa Izba Kontroli oraz Rzecznik Praw Obywatelskich.

⁴ Zob. E. Witkowska-Grabias, K. Wierzbicki, *Ograniczenia realizacji prawa osadzonych do uczestnictwa w więziennych praktykach religijnych w związku z SARS-CoV-2*, [w:] „The Prison Systems Review” 2020, nr 108, s. 6-7.

⁵ Zob. K. Wierzbicki, *Działania Służby Więziennej na rzecz bezpieczeństwa osobistego osadzonych w świetle rozwiązań normatywnych*, [w:] *Kierunki zmian organizacyjno-technicznych w Służbie Więziennej*, A. Misiuk, M. Kalamian (red.), Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016, s. 50-59.

⁶ T. Kalisz, A. Kwieciński, *Bezpieczeństwo osobiste osadzonych w okresie izolacji penitencjarnej*, [w:] „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2013, zeszyt 7, s. 59

⁷ Bardzo interesujące wyniki badań sondażowych wśród 150 osób pozbawionych wolności przebywających w zakładach karnych w okręgu lubelskim prezentuje Agnieszka Lewicka-Zelent. W badaniach wykorzystano Kwestionariusz poczucia bezpieczeństwa Zenona Uchnasta, a zgromadzone dane empiryczne poddano analizie statystycznej z uwzględnieniem takich zmiennych jak miejsce zamieszkania i uzależnienie od środków psychoaktywnych; zob. A. Lewicka-Zelent, *Poczucie bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności w kontekście bezpieczeństwa społecznego i psychologicznego*, [w:] „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio J – Paedagogia-Psychologia” 2019, vol. 32, nr 3, s. 261-272.

Raport NIK „Bezpieczeństwo osadzonych”⁸ prezentuje dane dotyczące omawianego zagadnienia w odniesieniu do wyników z kontroli za okres 2017-2019 przeprowadzonej w Ministerstwie Sprawiedliwości, Centralnym Zarządzie Służby Więziennej oraz w wybranych jednostkach penitencjarnych w Polsce (AŚ w Gdańsku, AŚ w Katowicach, AŚ w Szczecinie, AŚ w Wejherowie, ZK w Goleniowie, ZK nr 1 w Grudziądzu, ZK w Raciborzu oraz w ZK we Włocławku).

Cel nadrzędny kontroli zawarty został w pytaniu: Czy organy administracji publicznej skutecznie ograniczają zagrożenia bezpieczeństwa osobistego osadzonych?

Z kolei cele cząstkowe kontroli określone w przedmiotowym dokumencie przybrały formę pytań:

„1. Czy funkcjonuje spójny system działań ograniczających ryzyka naruszenia bezpieczeństwa osobistego osadzonych?

2. Czy prowadzi się zindywidualizowane oddziaływania na osadzonych mające na celu ograniczanie ryzyka naruszeń bezpieczeństwa osobistego osadzonych?

3. Czy istniejąca infrastruktura sprzyja ograniczeniu ryzyka naruszenia bezpieczeństwa osobistego osadzonych?

4. Czy mechanizmy zatrudniania, szkolenia funkcjonariuszy oraz warunki pracy zapewniają ograniczenie ryzyka naruszeń bezpieczeństwa osobistego osadzonych?

5. Czy administracja penitencjarna podejmowała adekwatne działania w przypadku zgłoszenia lub stwierdzenia naruszeń bezpieczeństwa osadzonych przez funkcjonariuszy?

6. Czy zapewniono właściwy nadzór nad realizacją zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa osobistego osadzonych?”⁹.

Jak podaje w swoim komunikacie NIK – skontrolowane zostały te jednostki penitencjarne, w których miały miejsce przypadki prób samobójczych oraz samoagresji spowodowane działalnością administracji penitencjarnej, z wyłączeniem małych jednostek oraz jednostek z oddziałami zewnętrznymi, jak i te, które podlegały zmianom organizacyjnym. Dobór próby do badania dokonany był w sposób celowy, na podstawie wiedzy w zakresie np. zdarzeń nadzwyczajnych, przypadków użycia

⁸ Informacja o wynikach kontroli NIK: Bezpieczeństwo osadzonych, KPB.430.002.2020, nr ewid. 52/2020/P/19/040/KPB, dostępny: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,22869,vp,25572.pdf> (dostęp: 10.12.2020).

⁹ Ibidem, s. 77.

środków przymusu bezpośredniego oraz skarg na funkcjonariuszy¹⁰. Wyniki czynności kontrolnych przeprowadzonych w okresie od 5 września 2019 r. do 23 grudnia 2019 r. przedstawione zostały w 10 wystąpieniach pokontrolnych skierowanych kolejno do Ministra Sprawiedliwości, Dyrektora Generalnego SW oraz dyrektorów zakładów karnych i aresztów śledczych.

Z uwagi na fakt, że wystąpienie pokontrolne NIK jest dokumentem obszernym, zawierającym z załącznikami aż 93 strony, postanowiono przywołać wybrane wnioski pokontrolne odnoszące się do bezpieczeństwa osadzonych.

W komunikacie z 9 października 2020 r. zamieszczonym na ogólnopolskim portalu NIK, nawiązującym do przeprowadzonej kontroli, znajduje się informacja, że: „zapewnienie osadzonym rzeczywistego indywidualnego wsparcia, w ocenie NIK, znacznie utrudnia ustalona przez SW na wysokim poziomie liczebność grup wychowawczych oraz grup powierzonych opiece jednego psychologa (nawet do 200 osadzonych), co gorsza, limity te są często przekraczane. Problemem jest wzrastająca liczba wakatów, szczególnie w pionach ochrony, a tym samym coraz większe obciążenie pracą funkcjonariuszy, w tym duża liczba wypracowywanych przez nich nadgodzin”¹¹.

Ponadto w ocenie NIK „w celu zminimalizowania ryzyka naruszeń bezpieczeństwa Dyrektor Generalny SW podjął starania by indywidualizować oddziaływania wobec osadzonych. Miały one jednak, w ocenie NIK ograniczony zakres. Wprawdzie znał on skalę zdarzeń wpływających na bezpieczeństwo osadzonych, to jednak przeprowadzane przez CZSW analizy przyczyn dynamiki zmian niektórych z nich były niewystarczające. Dotyczyło to przede wszystkim bezpieczeństwa osadzonych należących do grup szczególnie narażonych na akty agresji ze strony współosadzonych np. osób osadzonych w związku z popełnieniem lub podejrzeniem popełnienia zbrodni pedofilii, ale także osób powyżej 60 roku życia”¹².

W związku z ustaleniami kontroli NIK skierowała do Ministra Sprawiedliwości wnioski, które dotyczyły między innymi: „podjęcia aktywnej roli w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa osobistego osadzonych, poprzez m.in. uwzględnianie w ministerialnych planach kontroli zagadnień

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Komunikat NIK, Życie za kratami, dostępny: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/bezpieczenstwo-osadzonych.html> (dostęp: 10.12.2020).

¹² Ibidem.

dotyczących bezpieczeństwa osadzonych oraz przeprowadzanie analiz bezpieczeństwa osobistego osadzonych; podjęcia aktywnej współpracy z Radą Polityki Penitencjarnej”¹³.

Wnioski pokontrolne NIK skierowane do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej dotyczyły: „pilnej likwidacji cel mieszkalnych o pojemności powyżej 10 osadzonych na oddziałach zamkniętych; opracowania realnego, rzetelnego i wykonalnego planu reorganizacji infrastruktury SW, który zapewni, że osadzeni nie będą umieszczani w celach większych niż czteroosobowe na oddziałach zamkniętych i sześćoosobowe na oddziałach półotwartych; wprowadzenia jednolitego standardu liczby i rodzaju kamer w celi monitorowanej oraz organizacji stanowiska monitorowego w jednostkach penitencjarnych oraz zintensyfikowania działań zmierzających do zwiększenia zatrudnienia funkcjonariuszy SW i ograniczenia liczby wypracowywanych przez nich godzin nadliczbowych”¹⁴.

Zdarzenia w Służbie Więziennej – terminologia

Problematyka dotycząca zagrożeń bezpieczeństwa osobistego personelu zatrudnionego w jednostkach penitencjarnych może być rozpatrywana zarówno w aspekcie prawnym, na podstawie analizy obowiązujących przepisów prawa, jak i praktycznym, związanym z analizą danych statystycznych dotyczących liczby oraz rodzaju występujących zdarzeń.

Bezpieczeństwo osobiste personelu więziennego pojmować można jako stan dający (zapewniający) gwarancję prawną ochrony nietykalności każdego funkcjonariusza i pracownika SW przy jednoczesnym braku potencjalnych zagrożeń.

Zapewnienie bezpieczeństwa tej grupie zawodowej uwarunkowane jest od wielu czynników związanych z funkcjonowaniem Służby Więziennej oraz od zdarzeń mogących wystąpić w czasie wykonywania codziennych obowiązków służbowych.

Zarządzenie nr 1/2018 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 3 stycznia 2018 r. w sprawie służby dyżurnej w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej, zdarzeń mogących wystąpić w Służbie Więziennej oraz sposobu ich wyjaśniania i dokumentowania¹⁵, określa

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Treść aktu dostępna: <https://edu.cossw.pl/file/redirect.php?f=bzCzw0BPKKi> (dostęp: 10.12.2020).

między innymi zakres podmiotowy i przedmiotowy zdarzenia mogącego wystąpić w Służbie Więziennej.

Zgodnie z § 2 ust. 1 przywołanego zarządzenia zdarzeniem jest „sytuacja, która spowodowała zagrożenie lub naruszenie bezpieczeństwa jednostki organizacyjnej lub konwoju Służby Więziennej; zagrożenie życia osoby tymczasowo aresztowanej, skazanej, ukaranej lub wymienionej w art. 589a § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego¹⁶, zwanej dalej „osadzonym”, funkcjonariusza Służby Więziennej, zwanego dalej „pracownikiem”; naruszenie prawa przez osadzonego lub funkcjonariusza albo pracownika”.

W wykazie zdarzeń mogących wystąpić w Służbie Więziennej, stanowiącym załącznik nr 1 do zarządzenia, wśród innych zdarzeń, takich jak: napaść na jednostkę organizacyjną lub na konwój Służby Więziennej, wzięcie zakładnika, zbiorowe wystąpienie osadzonych, samobójstwo osadzonego, śmierć funkcjonariusza, pracownika, osadzonego lub innej osoby, wymienia się również napaść na funkcjonariusza, definiując ją jako naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza albo pracownika w związku z wykonywaniem czynności służbowych.

Ochrona prawna funkcjonariusza publicznego w świetle wybranych przepisów prawa

Katalog osób posiadających status funkcjonariusza publicznego określony został w przepisach ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny¹⁷. Zgodnie z art. 115 § 13 k.k. funkcjonariuszem publicznym jest między innymi: 1) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 2) poseł, senator, radny, 2a) poseł do Parlamentu Europejskiego, 3) sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy, 4) osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego,

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2021 r., poz. 534 ze zm.).

¹⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.) – zwana dalej: „k.k.”.

chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych, 5) osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, 6) osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej, 7) funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej, 8) osoba pełniąca czynną służbę wojskową”.

Czynami godzącymi w bezpieczeństwo funkcjonariuszy Służby Więziennej są przestępstwa określone w dalszych przepisach k.k. Jako przykład wskazać należy na treść art. 222 oraz art. 223 k.k., na podstawie których penalizuje się czyny polegające odpowiednio na naruszeniu nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego lub osoby do pomocy mu przybranej oraz czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego lub osobę do pomocy mu przybraną, podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych. Czyny te zagrożone są odpowiednio karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3 oraz karą pozbawienia wolności od roku do lat 10 (art. 222 § 1 k.k. i art. 223 § 1 k.k.).

Poza regulacjami zawartymi w przepisach k.k. w zakresie ochrony prawnej przysługującej funkcjonariuszom publicznym regulacje odnoszące się bezpośrednio do kadry więziennej znalazły się również w ustawie o SW.

W art. 164 ust. 1 przywołanej ustawy zawarto postanowienie mówiące, że „funkcjonariusz podczas i w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych korzysta z ochrony prawnej przewidzianej w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny dla funkcjonariuszy publicznych”.

W ramach obrony przed napaścią ze strony osadzonych funkcjonariusze są zobowiązani do korzystania z przysługujących im uprawnień, do których zalicza się między innymi stosowanie środków przymusu bezpośredniego¹⁸.

Ich użycie przez funkcjonariuszy Służby Więziennej jest dopuszczalne w okolicznościach określonych w ustawie z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej¹⁹. W szerokim katalogu środków przymusu bezpośredniego znajdują się między innymi: siła fizyczna,

¹⁸ Zob. treść pisma Dyrektora Generalnego SW z 21.09.2018 r., sygn. BO.070.57.2018.TZ będącego odpowiedzią na pismo Rzecznika Praw Obywatelskich, sygn. IX.517.1564.2017.JN z 10 sierpnia 2018 r., dotyczące stosowania prewencyjnego przez Służbę Więzienną środków przymusu bezpośredniego wobec osób chorujących psychicznie, dostępny: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Odpowied%C5%BA%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%2021.09.2018.pdf> (dostęp: 10.12.2020).

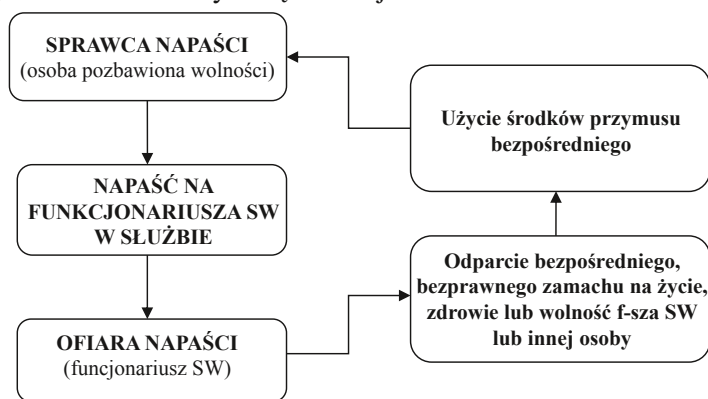
¹⁹ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2019, poz. 2418).

kajdanki, kaftan bezpieczeństwa, pas obezwładniający, pałka służbowa, chemiczne środki obezwładniające²⁰.

Zgodnie z art. 11 cyt. ustawy środki te można użyć lub wykorzystać w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z działań, do których ustawodawca zaliczył między innymi: wyegzekwowanie wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem; odparcie bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolności uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałanie czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałanie naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego; pokonanie czynnego oraz biernego oporu czy też przeciwdziałanie czynnościom zmierzającym do autoagresji²¹.

Jednym z warunków skutecznego i właściwego użycia środków przymusu bezpośredniego przez funkcjonariuszy SW jest posiadanie przez nich wymaganej wiedzy i umiejętności²².

Schemat 1. Przykładowy algorytm postępowania w przypadku napaści na funkcjonariusza Służby Więziennej w służbie



Źródło: opracowanie własne.

²⁰ Zob. art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

²¹ Ibidem.

²² W nurt dyskusji na temat kluczowych kwestii związanych ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego na rzecz redukcji ryzyka występowania zagrożeń bezpieczeństwa strukturalnego i personalnego włączają się przedstawiciele wielu dyscyplin naukowych, których stanowiska uzupełniają się i wzbogacają. W tym miejscu niewątpliwie warto zwrócić uwagę na dwie monografie naukowe, które systematyzują obecny stan wiedzy nad bezpieczeństwem. Zob. T. Kośmider (red.), *Środki przymusu bezpośredniego. Zakres i sposoby użycia na przykładzie wybranych podmiotów bezpieczeństwa*, Wydawnictwo IWS, WSKiP, Warszawa 2020; T. Kośmider (red.), *Szkolenie funkcjonariuszy Służby Więziennej w zakresie użycia środków przymusu bezpośredniego*, Wydawnictwo Episteme, WSKiP, Warszawa 2020.

Napaści na funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej

W realiach więziennych odnotowywane są przypadki znieważenia funkcjonariuszy Służby Więziennej podczas i w związku z pełnieniem przez nich obowiązków służbowych przez osoby pozbawione wolności. Z reguły znieważenie takie polega na używaniu w stosunku do funkcjonariuszy słów wulgarnych i powszechnie uznanych za obelżywe²³.

Zgodnie z art. 216 § 1 k.k. odpowiedzialności karnej podlega ten, „kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, ale publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do tej osoby dotarła”²⁴. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego i od inicjatywy oskarżyciela zależy wszczęcie postępowania karnego (§ 5).

Przypadki znieważania funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej przez osoby pozbawione wolności stanowią przesłankę dyscyplinarną do wymierzenia jednej z kar dyscyplinarnych wymienionych w art. 143 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy²⁵.

W myśl art. 142 k.k.w. „Skazany podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za zawinione naruszenie nakazów lub zakazów wynikających z ustawy, regulaminu lub innych przepisów wydanych na jej podstawie albo ustalonego w zakładzie karnym lub miejscu pracy porządku, zwane dalej «przekroczeniem»”²⁶.

Poza przypadkami znieważenia personelu więziennego osoby pozbawione wolności dopuszczają się również naruszania ich nietykalności cielesnej. W realiach więziennych ten czyn ma najczęściej formę odpychania, szarpania, kopania, uderzenia pięścią w twarz lub w inne części

²³ Służba Więzienna nie udostępnia statystyk dotyczących przypadków znieważania funkcjonariuszy i pracowników przez osoby pozbawione wolności. Jako przykładowe orzeczenie w sprawie znieważenia przez osobę pozbawioną wolności funkcjonariusza Służby Więziennej podczas i w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych można powołać między innymi wyrok Sądu Rejonowego w Piotrkowie Trybunalskim, II Wydział Karny, z 30 marca 2016 r., sygn. akt II K 857/15, treść uzasadnienia wyroku dostępna: <https://www.saos.org.pl/judgments/249694> (dostęp: 10.12.2020).

²⁴ Art. 216 § 1 k.k.

²⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r., poz. 53 ze zm.), zwana dalej: k.k.w.

²⁶ Zob. art. 142 ust 1 k.k.w.

ciała²⁷. Dokonywanie tych aktów agresji odbywa się nieraz z użyciem przedmiotów będących na wyposażeniu cel mieszkalnych, takich jak: taborety, metalowe pręty z łóżek, noże, szkła, inne twarde przedmioty, zyletki, gorące płyny²⁸.

Z uwagi na fakt, że w literaturze przedmiotu znajdują się nieliczne opracowania poświęcone zagadnieniom bezpieczeństwa osobistego personelu jednostek penitencjarnych, punktem wyjścia do dalszych rozważań uczyniono analizę danych liczbowych dotyczących napaści na personel Służby Więziennej w służbie w okresie od 01.01.2009 r. do 31.12.2020 r. Obraz i skala tych zdarzeń zostały przedstawione w tabeli nr 1.

Tabela 1. Zestawienie danych liczbowych dotyczących napaści na funkcjonariuszy lub pracowników w służbie w okresie od 01.01.2009 r. do 31.12.2020 r.

Okres występowania zdarzeń	Liczba napaści na funkcjonariusza lub pracownika SW w służbie	Liczba napaści na funkcjonariusza lub pracownika SW poza służbą	Liczba osadzanych przebywających w jednostkach penitencjarnych w Polsce	Stan ewidencyjny osadzonych w dniu
1	2	3	4	6
01.01-31.12.2020 r.	128	b.d.	67 894	31.12.2020 r.
01.01-31.12.2019 r.	139	b.d.	74 130	31.12.2019 r.
01.01-31.12.2018 r.	148	b.d.	72 204	31.12.2018 r.
01.01-31.12.2017 r.	112	b.d.	73 822	31.12.2017 r.

²⁷ W kolejnym wyroku z 16 lutego 2016 r., „Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w P. (sygn. akt VIII K 1425/13) uznał oskarżonego L. O. za winnego tego, że w dniu 2 maja 2013 r. w P. podczas i w związku z wykonywaniem przez funkcjonariusza Służby Więziennej – lekarza A. S. czynności służbowych w postaci badania lekarskiego naruszył nietykalność cielesną wymienionej w ten sposób, że opłul ją, jak również znieważył ją słowami powszechnie uznawanymi za obraźliwe, grożąc jej jednocześnie pozbawieniem życia, które to groźby wzbudziły u pokrzywdzonej uzasadnioną obawę, iż zostaną spełnione, czym działał na szkodę A. S., tj. przestępstwa z art. 222 § 1 k.k. i za to przestępstwo na podstawie art. 222 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 3 k.k. wymierzył mu karę 1 roku pozbawienia wolności”, treść uzasadnienia wyroku dostępna: [http://orzeczenia.poznan.so.gov.pl/content/\\$N/15351000002006_IV_Ka_000789_2016_Uz_2016-12-16_001](http://orzeczenia.poznan.so.gov.pl/content/$N/15351000002006_IV_Ka_000789_2016_Uz_2016-12-16_001); przedmiotowy wyrok został utrzymany w mocy przez Sąd Okręgowy w Poznaniu w wyroku z 30 listopada 2016 r., sygn. akt IV Ka 789/16.

²⁸ H. Machel, J. Żerko, *Zagrożenie personelu resocjalizacyjnego agresją w zakładach izolacyjnych*, [w:] J. Kuźma, Z. Szarota (red.), *Agresja i przemoc we współczesnym świecie oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych*, WSP, Kraków 1998, s. 318.

01.01-31.12.2016 r.	90	b.d.	71 528	31.12.2016 r.
1	2	3	4	5
01.01-31.12.2015 r.	94	b.d.	70 836	31.12.2015 r.
01.01-31.12.2014 r.	75	b.d.	77 371	31.12.2014 r.
01.01-31.12.2013 r.	71	36	78 994	31.12.2013 r.
01.01-31.12.2012 r.	50	49	84 156	31.12.2012 r.
01.01-31.12.2011 r.	57	31	81 382	31.12.2011 r.
01.01-31.12.2010 r.	73	30	80 728	31.12.2010 r.
01.01-31.12.2009 r.	76	29	84 003	04.01.2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Centralnego Zarządu Służby Więziennej dostępnych na portalu Służby Więziennej, w zakładce Statystyka: <https://sw.gov.pl/dzial/statystyka>

Z powyższego zestawienia wynika, że napaści na personel jednostek penitencjarnych w służbie, jako zachowania godzące w bezpieczeństwo osobiste, są elementem towarzyszącym więźniakom od wielu lat. Jednocześnie analiza danych zawartych w tabeli nr 1 dotyczących występowania napaści na funkcjonariuszy i pracowników prowadzi do wniosku, że pomimo zmniejszającej się populacji skazanych liczba napaści od 2013 r. stale wzrasta. Widać też, że od 2014 r. więziennictwo polskie nie udostępnia danych dotyczących napaści na funkcjonariuszy lub pracowników Służby Więziennej poza służbą. Tego typu zdarzeń w 2013 r. odnotowano 36.

Można jedynie przypuszczać, że liczba napaści na funkcjonariuszy lub pracowników Służby Więziennej poza służbą utrzymuje się na podobnym (zbliżonym) poziomie – kilkudziesięciu zdarzeń w roku.

Obecnie o napaściach na personel więzienny poza służbą dowiedzieć się można z doniesień medialnych. Na przykład w 2019 r. opinię publiczną poinformowano o napaści na funkcjonariusza SW dokonanej przez dwóch uzbrojonych sprawców. Do zdarzenia doszło przed domem pokrzywdzonego²⁹. Rok wcześniej media informowały o dotkliwym pobi-

²⁹ Zob.: Prokuratura w Białymstoku wyjaśnia okoliczności napadu na strażnika więziennego, dostępny: <https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/179298> (dostęp: 10.12.2020).

ciu innego strażnika więziennego, który został napadnięty przez byłego więźnia na jednej z ulic w Gdańsku³⁰.

Do napaści związanej z usiłowaniem zabójstwa strażnika więziennego doszło w roku 2016 w Zakładzie Karnym we Wronkach. Jak podawały media, w ocenie śledczych sprawca odsiadujący wyrok 25 lat pozbawienia wolności, niezadowolony z otrzymanej porcji obiadowej, usiłował zabić strażnika, atakując go w szyję 10-centymetrowym drutem. Do zdarzenia doszło w trakcie wydawania posiłków, natomiast zaatakowany funkcjonariusz przeżył i nie odniósł poważnych obrażeń³¹.

Podobny incydent miał miejsce również w 2016 r. w areszcie na warszawskim Mokotowie. Podejrzany o morderstwo i czekający na proces osadzony zaatakował więzienną psycholog, tj. zaczął ją dusić, a jednego ze strażników ranił kawałkiem szkła, podczas gdy ten próbował go obezwładnić³².

Profil sprawcy napaści

Zespół uwarunkowań oraz czynników występujących w instytucji więziennej, a więc w konkretnym zakładzie karnym lub areszcie śledczym, ma niewątpliwie istotne znaczenie dla kształtowania się systemu bezpieczeństwa, a także postępowania osadzonych, w tym potencjalnych sprawców napaści na personel więzienny.

Dobra znajomość wszystkich składowych systemu penitencjarnego³³ danego więzienia może być punktem wyjścia do podejmowania działań prewencyjnych w stosunku do występowania konkretnych zdarzeń, sytuacji, czy też postępowania osób w konkretnym miejscu i czasie. Oczywiście trudno wskazać, które z tych elementów mają w konkretnej sytuacji znaczenie pierwszorzędne. Wreszcie, umiejętność korzystania z informacji zwrotnych dotyczących charakterystycznych dla personelu więziennego

³⁰ <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-04-27/byly-skazany-pobil-straznika-wieziennego-zatrzymano-go-na-silowni/> (dostęp: 10.12.2020).

³¹ <https://plus.gloswiellkopolski.pl/wronki-probowal-zabic-straznika-wieziennego-drutem-bo-dostal-za-malo-jedzenia-prokuratura-oskarzyla-go-o-usilowanie-morderstwa/ar/13948318> (dostęp: 10.12.2020).

³² <https://www.tvp.info/25475174/kajetan-p-zaatakowal-psychologa> (dostęp: 10.12.2020).

³³ W literaturze przedmiotu brak jest ujednoczonego znaczenia pojęcia „system penitencjarny”. Według elektronicznego wydania Encyklopedii PWN jest to „zespół przepisów prawnych, określona struktura organizacyjna, baza materialna oraz kadra ludzi realizujących metody oddziaływania stosowane w czasie wykonywania kary pozbawienia wolności”, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/system-penitencjarny;3955735.html> (dostęp: 10.12.2020).

i osadzonych zachowań może okazać się pomocna przy określaniu profilu potencjalnego sprawcy napaści.

Ciekawą charakterystykę sprawców napaści na funkcjonariuszy Służby Więziennej w roku 2011 dokonał Grzegorz Korwin-Szymanowski. Autor, porządkując dane na temat napaści, zauważył, że „(...) ważna wydaje się kwestia zależności między liczbą napaści a typem zakładu karnego. Ponadto, większość, bo ok. 93% tego typu zdarzeń miało miejsce w jednostkach typu zamkniętego, czyli o najwyższym poziomie zabezpieczenia, pozostałe przypadki w półotwartych. Ani razu nie zdarzyło się to w zakładzie typu otwartego. Wśród sprawców zdarzeń dominują osoby: w wieku 25-35 lat (67%), legitymujące się wykształceniem podstawowym (62%), nieuczestniczący w podkulturze więziennej (76%), recydywiści penitencjarni (43%), wielokrotnie karani dyscyplinarnie (74%). Deklarowanym powodem napaści było niezadowolenie z wydanej decyzji lub polecenia (50%), w 39,6% przypadków był to impuls”³⁴.

Zdecydowana większość napaści na więźniaków ma miejsce w bezpośrednim kontakcie z osobą pozbawioną wolności³⁵.

Niewątpliwie dla funkcjonariuszy bardzo ważne jest ich osobiste bezpieczeństwo podczas wykonywania zadań służbowych. Grażyna Wągiel-Linder na łamach „Forum Penitencjarnego” pisze: „pod tym względem rok 2013 nie został dobrze zapamiętany, choć zagrożenie ze strony osadzonych zawsze trzeba mieć na uwadze. Po latach mniejszej agresji wobec funkcjonariuszy w latach 2011-2012, w 2013 roku liczba napaści zwiększyła się z 49 przypadków w 2012 do 69 w 2013 r. Dzieje się tak, chociaż osadzony musi się liczyć z konsekwencjami dyscyplinarnymi i prawnymi swojego postępowania. Aż 48 napastników zostało zaliczonych do kategorii tzw. niebezpiecznych. Ale w przyпіływie impulsu, dając upust nagromadzonym negatywnym emocjom, osadzeni pewnie o tym nie myślą. Może z wyjątkiem sytuacji, gdy w ten sposób chcą podnieść swój status w podkulturze przestępczej. Na takie zachowania najbardziej narażony jest personel pracujący na pierwszej linii, szczególnie strażnicy i oddziałowi. W roku 2013 napaści doświadczyło 31 oddziałowych, trzech zastępców dowódcy zamiany, jeden zastępca szefa ochrony, konwojent,

³⁴ Zob. G. Korwin-Szymanowski, *Zdarzenia nadzwyczajne w liczbach*, „Forum Penitencjarne” 2013, nr 7, s. 6-8.

³⁵ Zob. H. Machel, J. Żerko, *Zagrożenie personelu resocjalizacyjnego agresją w zakładach izolacyjnych*, [w:] J. Kuźma, Z. Szarota (red.), *Agresja i przemoc we współczesnym świecie oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych*, Kraków 1998, s. 317-323, zob. również Z. Nowacki, *Wypadki nadzwyczajne w warunkach izolacji więziennej w świetle teorii uczenia się*, [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 70, s. 55-76.

17 doprowadzających, spacerowy, bramowy, funkcjonariusz rezerwy (razem 57 osób z działu ochrony). Poza tym czterech wychowawców, magazynier, dwie pielęgniarki, troje psychologów, łaźnienny, koordynator i kierujący oddziałem penitencjarnym. Żaden inspektorat nie był wolny od tego rodzaju zdarzeń. Najwięcej nastąpiło ich w okręgu wrocławskim (11), katowickim (10), poznańskim (7), najmniej – w lubelskim (1) oraz łódzkim, bydgoskim i białostockim (po 2 przypadki). Agresywni bywają nie tylko mężczyźni, dwa razy zachowały się tak kobiety³⁶.

Jak podaje autorka, do napaści na personel dochodziło w różnych miejscach. Do zdarzeń „22 razy doszło na korytarzu pawilonu mieszkalnego, w 20 przypadkach w celach, 6 – w pomieszczeniach do kontroli, 7 – pokojach wychowawcy lub psychologa, 4 – dyżurce oddziałowego, 3 – na placach spacerowych, 2 – w pomieszczeniach przyjęć i zwolnień, po jednym w łaźni, sali widzeń, magazynie i ambulatorium. Za napaści płacimy nie tylko w sferze indywidualnej traumy funkcjonariuszy, ale także wymiennie dla służby ich absencją w pracy”³⁷.

Działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa personelu penitencjarnego

Każdy akt napaści na funkcjonariuszy SW dokonywany przez osoby pozbawione wolności zgłaszany jest z urzędu przez administrację więzienną do właściwej miejscowo prokuratury w postaci zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa przez osadzonego. W toku toczącego się postępowania, zgodnie z dyspozycją art. 164 ust. 4 ustawy o SW, funkcjonariuszowi na jego wniosek przysługuje – ze środków budżetowych Służby Więziennej – zwrot kosztów poniesionych na ochronę prawną. Kwota zwrotu z tego tytułu jest równa wysokości faktycznie poniesionych kosztów, nie wyższa jednak niż czterokrotność przeciętnego uposażenia funkcjonariuszy, o którym mowa w art. 56 ust. 3 ustawy o SW, obowiązującego w roku poprzedzającym dzień złożenia wniosku.

Wszelkie działania administracji państwowej na rzecz poprawy bezpieczeństwa funkcjonariuszy są cenne. W tym miejscu warto wspomnieć

³⁶ G. Wągiel-Linder, *Bezpieczeństwo pod lupą*, „Forum Penitencjarne” 2013, nr 7, s. 16-17.

³⁷ Ibidem, s. 17.

o reformie więziennictwa, zapoczątkowanej w roku 2017 przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Rządowy projekt ustawy „Program modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020”³⁸ zakłada poprawę bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych. Na podstawie tej ustawy więziennictwo zostało wyposażone w nowoczesny sprzęt, taki jak: kamizelki, kaski ochronne, kajdanki, uzbrojenie, elektroniczne kompleksowe systemy zabezpieczeń zakładów karnych i aresztów śledczych, urządzenia do prześwietlania paczek i bagaży, a także do wykrywania narkotyków.

„Wymiana uzbrojenia w Służbie Więziennej to jeden z elementów przeprowadzanej reformy więziennictwa. To również istotne przedsięwzięcie w zakresie ochrony i poprawy bezpieczeństwa społeczeństwa przed sprawcami przestępstw oraz zapewnienia bezpieczeństwa na terenie jednostek penitencjarnych. Ustawa o programie modernizacji Służby Więziennej to jedyna tego typu ustawa dotycząca Służby Więziennej od 1989 roku”³⁹.

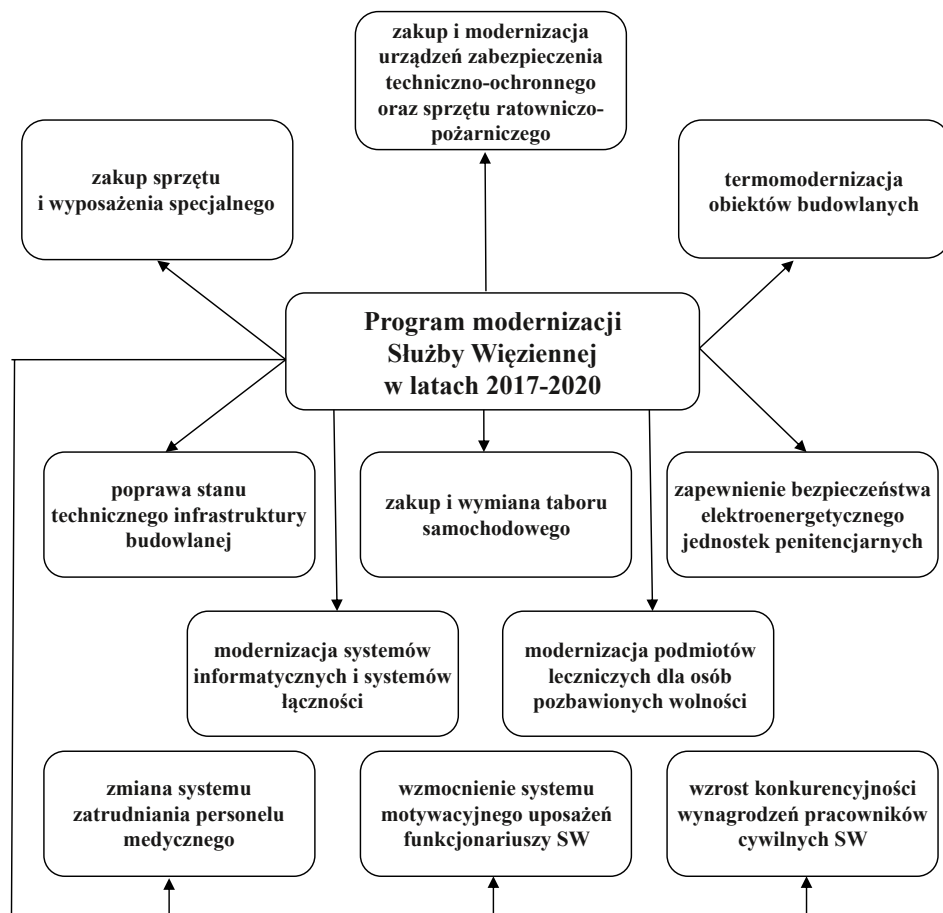
Wydaje się, że zakup i wyposażenie funkcjonariuszy SW w profesjonalny sprzęt ochrony osobistej, zwłaszcza tych pracujących na tzw. „pierwszej linii”, w bezpośrednim kontakcie z osobami pozbawionymi wolności, przełoży się na zwiększenie ich poczucia bezpieczeństwa⁴⁰. Zakres programu obejmujący realizację poszczególnych przedsięwzięć zaprezentowano w formie schematu.

³⁸ Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o ustanowieniu „Programu modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020”, Dz.U. z 2020 poz. 829; „Wdrożenie Programu ma na celu stworzenie dla Służby Więziennej optymalnych warunków do realizacji jej zadań ustawowych oraz istotną poprawę sprawności i skuteczności jej działania, co pozwoli na podniesienie poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i ochrony obywateli”, w ramach tego Programu przeznaczono ponad 1,5 mld złotych na poprawę bezpieczeństwa zakładów karnych i aresztów śledczych.

³⁹ *Mają nową broń*, „Nowy Tydzień Chełmski”, 01.05.2018, dostępny: <https://www.nowytydzien.pl/maja-nowa-bron/> (dostęp: 10.12.2020).

⁴⁰ Kadra więzienna pełni istotną służbę publiczną, a właściwe warunki pracy umożliwią jej realizowanie ustawowych zadań z zachowaniem jak najwyższych standardów na rzecz ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej. Bezpieczeństwo jednostek penitencjarnych uwarunkowane jest od rodzaju oraz stanu zabezpieczeń techniczno-ochronnych stosowanych w systemach ochrony, zob. P. Sękowski, *Formal technical and security requirements regarding lodgings for prisoners in the context of responsibility for security*, [w:] „Polish Journal of Political Science” 2019, vol. 5, nr 3, s. 101-117.

Schemat 2. Program modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020



Źródło: opracowanie własne.

Napaści na personel więzienny – wybrane przykłady zagraniczne (Anglia i Walia)

Porównanie danych liczbowych dotyczących napaści dokonywanych przez osoby pozbawione wolności na personel więzienny w Polsce z danymi z innych krajów w Europie stwarza asumpt do stwierdzenia, że sytuacja w polskim więziennictwie „nie jest najgorsza”.

Dla porównania, w Anglii i Walii w roku 2018 liczba tego typu zdarzeń osiągnęła rekordowy poziom. Według statystyk do końca września 2018 r. więziennictwo brytyjskie⁴¹ odnotowało rekordową liczbę 10 085 napaści na personel więzienny, co stanowi o 29% więcej niż w 2017 r.⁴². Statystyki dotyczące więzień w Wielkiej Brytanii są publikowane oddzielnie dla Anglii i Walii (Ministerstwo Sprawiedliwości), Szkocji (rząd Szkocji) i Irlandii Północnej (Departament Sprawiedliwości)⁴³.

W Anglii i Walii jest 117 więzień. Większość z nich (104) prowadzi Służba Więzienna-Probacyjna Jej Królewskiej Mości (HMPPS), podczas gdy prywatne firmy prowadzą pozostałe 13⁴⁴. W roku 2020 kadra więzienna Anglii i Walii liczyła około 21 930 funkcjonariuszy więziennych⁴⁵.

Sytuację dotyczącą danych w zakresie napaści na personel więzienny w Anglii i Walii stale monitoruje Stowarzyszenie Funkcjonariuszy Więziennictwa (Prison Officers' Association, POA)⁴⁶. Organizacja ta jest największym związkiem zawodowym w Wielkiej Brytanii, reprezentującym i zrzeszającym ponad 35 tysięcy członków.

W roku 2018 przedstawiciele POA ujawnili, że według ich danych w ciągu zaledwie sześciu miesięcy w więzieniu w Bedford doszło do ponad 110 ataków na pracowników więzienia. „Wymieniają m.in. takie przypadki jak złamanie ręki, uszkodzenie czaszki, oblanie moczem czy plucie w twarz”⁴⁷. W ostatnim czasie angielskie media obieżyła informacja o ataku w więzieniu Forest Bank w Salford w hrabstwie Greater Manchester, kiedy to jeden z więźniów oblał strażnika więziennego gorącą wodą z cukrem. Oparzony funkcjonariusz wymagał przewiezienia do szpitala w celu leczenia oparzeń. Jak podaje źródło, w tym samym

⁴¹ Według dostępnych danych, w czerwcu 2019 r. populacja więźniów w Anglii i Walii wynosiła 82 710 osób. Była to najniższa populacja o tej porze roku w ciągu ostatnich 10 lat. Populacja więźniów osiągnęła najwyższy poziom 88 167 w listopadzie 2011 r., zob.: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/publication/performance-tracker-2019/references#prisons> (dostęp: 10.12.2020).

⁴² Zob.: *Prison assaults in England and Wales at record high*, dostępny: <https://www.bbc.com/news/uk-47070713> (dostęp: 10.12.2020).

⁴³ Zob. Pełny raport dotyczący populacji więźniów w Wielkiej Brytanii, w tym wielkość populacji, profilu demograficznego osadzonych oraz bezpieczeństwa w więzieniach jest dostępny: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN04334/SN04334.pdf> (dostęp: 10.12.2020).

⁴⁴ Źródło: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/publication/performance-tracker-2019/prisons> (dostęp: 10.12.2020).

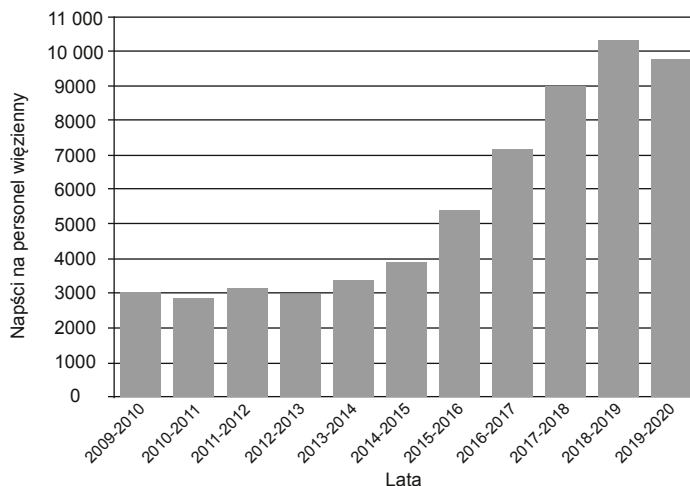
⁴⁵ Źródło: <https://www.statista.com/statistics/914549/number-of-prison-officers-england-wales/> (dostęp: 10.12.2020).

⁴⁶ Zob.: <https://www.poauk.org.uk/> (dostęp: 10.12.2020).

⁴⁷ Zob.: *Więźniowie agresywni, strażnicy bezradni. W proteście wyszli z pracy*, <https://www.tvp.info/39002907/wieznio-w-agresywni-straznicy-bezradni-w-protescie-wyszli-z-pracy> (dostęp: 10.12.2020).

miesiącu zamaskowani mężczyźni na motocyklach podpalił samochód przed głównym wejściem do więzienia Forest Bank⁴⁸.

Wykres 1. Zestawienie danych liczbowych dotyczących napaści na personel więzienny w latach 2009-2020 (Anglia i Walia)



Źródło: Safety in Custody Statistics (Ministerstwo Sprawiedliwości UK, opublikowano 30 lipca 2020 r., dostępny: <https://www.gov.uk/government/collections/safety-in-custody-statistics>).

Jak podaje Stowarzyszenie Funkcjonariuszy Więziennictwa (POA), zagrożenie bezpieczeństwa więźniaków wynika również z faktu przebywania w zakładach karnych ekstremistycznych przestępców, którzy grożą personelowi „ścięciem głowy i transmitowaniem tego online”. Obecnie w więzieniach w Wielkiej Brytanii przebywa wielu więźniów skazanych za przestępstwa terrorystyczne, związanych z Państwem Islamskim⁴⁹. Powyższy fakt stanowi dla więziennictwa brytyjskiego nowe wyzwanie. Pod kątem zwiększenia porządku i bezpieczeństwa na terenie więzień przeszkolono ponad 29 000 funkcjonariuszy, tak aby lepiej dostrzegali oznaki ekstremizmu i zwiększono liczbę wyspecjalizowanych pracowników ds. zwalczania terroryzmu⁵⁰.

⁴⁸ Zob.: *Prison officer hospitalised in 'boiling water and sugar' napalm attack*, <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/prison-officer-hospitalised-boiling-water-23095050> (dostęp: 10.12.2020).

⁴⁹ Zob.: *Prison officers under 'constant threat' of beheadings from extremists*, <https://www.bbc.com/news/uk-england-cambridgeshire-54551709> (dostęp: 10.12.2020).

⁵⁰ Ibidem.

Według danych pozyskanych z systemu zgłaszania incydentów w obrębie więziennictwa napady na personel więzienny⁵¹ w całej Anglii i Walii spadły o 17%, począwszy od pierwszego kwartału 2020 r. Poprawę warunków pracy i jednocześnie zwiększenie bezpieczeństwa brytyjskich funkcjonariuszy więziennictwa mają zapewnić noszone na ciele kamery, policyjne pasy bezpieczeństwa i spray PAVA⁵².

Zakończenie

Przyglądając się strukturze oraz znacznej liczbie napaści na personel więzienny, dokonywanych przez osoby pozbawione wolności, należy stwierdzić, że „wszechobecność” powyższych zdarzeń w codziennej pracy więźniaków generuje potrzebę stałego ich monitorowania.

Niewątpliwie tendencja wzrostowa napaści dokonanych na przestrzeni analizowanego okresu uzasadnia potrzebę podjęcia przez kierownictwo Służby Więziennej również zdecydowanych działań, polegających między innymi na zaprojektowaniu dodatkowych instrumentów prawno-organizacyjnych, których wdrożenie przyczyniłoby się do poprawy bezpieczeństwa osobistego funkcjonariuszy oraz pracowników SW, a tym samym do zminimalizowania skali tego typu zdarzeń.

Przyglądając się zmianom, jakie w ostatnich latach objęły polskie więziennictwo, może rodzić się pytanie, czy reforma struktury organizacyjnej Służby Więziennej wprowadzona w roku 2010 poprzez powołanie oddziałów penitencjarnych⁵³ mogła przyczynić się do wzrostu występowania tego typu zdarzeń w kolejnych latach. Jak pokazuje uzyskany materiał

⁵¹ Zob.: *Inmate 'lashed out' and knocked out prison officer in assault*, <https://www.dorsetecho.co.uk/news/18924769.inmate-lashed-out-knocked-prison-officer-assault/> (dostęp: 10.12.2020).

⁵² Zob.: BBC News Online, *Dartmoor prison: Attacks on staff double since lockdown*, <https://www.bbc.com/news/uk-england-devon-55012705> (dostęp: 10.12.2020).

⁵³ W 2010 r. z inicjatywy Ministra Sprawiedliwości rozpoczęła się pierwsza od kilkudziesięciu lat reforma struktury organizacyjnej polskiego więziennictwa, polegająca m.in. na wdrożeniu oddziałów penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych dla powyżej 200 osadzonych. Wprowadzenie oddziałów penitencjarnych będących wydzieloną częścią jednostek penitencjarnych umożliwiło skierowanie do bezpośredniej pracy z osobami pozbawionymi wolności zespołów, specjalnie dobranych pracowników więziennictwa, których zadaniem jest obsługa poszczególnych grup osadzonych, dobieganych wg takich kryteriów jak: stopień demoralizacji, stwarzane zagrożenie społeczne oraz podatność na działalność resocjalizacyjną. Wprowadzenie „nowej” struktury organizacyjnej jednostek penitencjarnych opartej na „obecności” w oddziałach penitencjarnych zespołów funkcjonariuszy miało spowodować szybsze i skuteczniejsze reagowanie na każde pojawiające się zagrożenie czy niepokojące zachowania osadzonych. Od roku 2013, tj. po 2 latach funkcjonowania tej nowej formy organizacyjnej więziennictwa skala napaści na personel więzienny stale wzrasta.

empiryczny w warunkach oddziałów penitencjarnych dochodzi do większej liczby tego typu zdarzeń niż przed wspomnianą reformą.

Bezspornie udostępnianie opinii publicznej przez polskie więziennictwo statystyk dotyczących napaści na personel jest sprawą niezwykle ważną, ponieważ pozwala zwrócić uwagę społeczeństwa na Służbę Więzienną i zaprezentować istotną rolę tej formacji w strukturze bezpieczeństwa publicznego.

Jednak dla potencjalnego badacza analizującego zagadnienia związane z zapewnieniem bezpieczeństwa osobistego funkcjonariuszy SW mogą pojawić się pewne wątpliwości, które dotyczą nie tylko sposobu udostępniania przez więziennictwo danych dotyczących napaści, lecz także treści prezentowanych przypadków. Są one bardzo skromne i przedstawione w formie liczbowej.

Po pierwsze – statystyki CZSW nie ukazują, czy sprawcami napaści na funkcjonariuszy SW są głównie mężczyźni. Można sądzić, że uczestnikami tego typu zdarzeń są również kobiety. Po drugie – nie są znane także inne podstawowe cechy, takie jak: wiek, uprzednia karalność, poziom wykształcenia, kwalifikacje, stan cywilny.

Elementy te, z uwagi na ich dostępność w Centralnej Bazie Danych Osób Pozbawionych Wolności Noe.NET, mogłyby przyczynić się do ustalenia indywidualnych cech, które sprawiają, że dany więzień jest szczególnie podatny do prezentowania zachowań agresywnych oraz posłużyć do próby sporządzenia profilu potencjalnego sprawcy napaści.

Jednocześnie na podstawie takiej wiedzy można byłoby ustalić pewne wskaźniki do identyfikowania i opisanego ryzyka postępowania z potencjalnymi sprawcami napaści na personel więzienny. Taka wiedza mogłaby posłużyć więziennictwu do opracowania odpowiedniej strategii interwencji związanej z ryzykiem występowania powyższych zdarzeń.

Z pewnością pełnienie służby w bezpośrednim kontakcie niejednokrotnie z osobami wysoce zdemoralizowanymi, przejawiającymi agresję, zmusza personel więzienny do stałego utrzymywania sprawności fizycznej i dobrej kondycji psychicznej. W tym celu funkcjonariusze uczestniczą regularnie w szkoleniach z zakresu radzenia sobie ze stresem związanym z wykonywaną pracą, doskonalą swoje umiejętności zarówno w zakresie stosowania technik interwencji i samoobrony, posługiwania się bronią palną, jak i pierwszej pomocy przedmedycznej.

Zapobieganie napaściom na personel więzienny powinno wiązać się z przewidywaniem ich występowania. Należy zauważyć, że sama

statystyka dotycząca napaści (dynamika, trendy) na personel więzienny nie wystarcza do wydawania osądów o poziomach przyszłego ryzyka lub o podejmowaniu decyzji dotyczących skutecznego zarządzania ryzykiem w jednostkach penitencjarnych. Aby lepiej zrozumieć podłoże występowania takich zdarzeń oraz ocenić potrzeby reakcji na ryzyko, ważne wydaje się podjęcie badań empirycznych w tym zakresie.

Na tym etapie narzędzia badawcze oceny ryzyka mogłyby mieć ogólny zakres i być zastosowane do przeanalizowania konkretnych przypadków napaści. Autorzy opracowania zdają sobie sprawę, że realizacja tego typu badań naukowych w środowisku więziennym to wieloetapowy proces zróżnicowanych wewnętrznie działań, które powinny zapewnić obiektywne, dokładne i wyczerpujące poznanie wspomnianej rzeczywistości.

Z racji tego, że wyzwania stojące przed więziennictwem w zakresie poprawy bezpieczeństwa pracowników i funkcjonariuszy SW są sprawą niezwykle istotną, wszelkie czynności badawcze w omawianym zakresie powinny być przeprowadzone z dużą starannością, z zastosowaniem właściwych metod i narzędzi badawczych.

Bibliografia

- Machel H., Żerko J., *Zagrożenie personelu resocjalizacyjnego agresją w zakładach izolacyjnych*, [w:] J. Kuźma, Z. Szarota (red.), *Agresja i przemoc we współczesnym świecie oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych*, Kraków 1998.
- Kalisz T., Kwieciński A., *Bezpieczeństwo osobiste osadzonych w okresie izolacji penitencjarnej*, [w:] „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2013, zeszyt 7.
- Komunikat NIK, *Życie za kratami*, dostępny: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/bezpieczenstwo-osadzonych.html>
- Korwin-Szymanowski G., *Zdarzenia nadzwyczajne w liczbach*, [w:] „Forum Penitencjarne” 2013, nr 7.
- Kośmider T. (red.), *Środki przymusu bezpośredniego. Zakres i sposoby użycia na przykładzie wybranych podmiotów bezpieczeństwa*, Wydawnictwo IWS, WSKiP, Warszawa 2020.
- Kośmider T. (red.), *Szkolenie funkcjonariuszy Służby Więziennej w zakresie użycia środków przymusu bezpośredniego*, Wydawnictwo Episteme, WSKiP, Warszawa 2020.
- Lewicka-Zelent A., *Poczucie bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności w kontekście bezpieczeństwa społecznego i psychologicznego*, [w:] „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio J – Paedagogia-Psychologia” 2019, vol. 32, nr 3.
- Nowacki Z., *Wypadki nadzwyczajne w warunkach izolacji więziennej w świetle teorii uczenia się*, [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 70.
- Piotrowski A., Pich S., *Sense of safety among mid-level medical personnel at polish penal institutions*, [w:] P. Hamaj, M. Martinska, Z. Zawodna (red.), *Komplexene socialne zabezpecenie vojenskeho profesionala*. Liptovsky Mikuláš 2010.
- Pływaczewski E.W., Pomiankiewicz J., *Więziennictwo jako element systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa – wariant polski i aspekty międzynarodowe*, [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 82.
- Sękowski P., *Formal technical and security requirements regarding lodgings for prisoners in the context of responsibility for security*, [w:] „Polish Journal of Political Science” 2019, vol. 5, nr 3.
- Wągiel-Linder G., *Bezpieczeństwo pod lupą*, „Forum Penitencjarne” 2013, nr 7.
- Wierzbicki K., *System bezpieczeństwa jednostek organizacyjnych Służby Więziennej jako element funkcjonowania i rozwoju organizacji więziennictwa*, [w:] (Nie)bezpieczeństwo. Współczesne wymiary zjawiska, T. Brancki, A. Erechemla, K. Księżki, (red.), Wydawnictwo Studium Generale Sandomiriense WSHP w Sandomierzu, Sandomierz 2016.
- Wierzbicki K., *Działania Służby Więziennej na rzecz bezpieczeństwa osobistego osadzonych w świetle rozwiązań normatywnych*, [w:] *Kierunki zmian organizacyjno-technicznych*

w *Służbie Więziennej*, A. Misiuk, M. Kalaman, (red.), Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.

Witkowska-Grabias E., Wierzbicki K., *Ograniczenia realizacji prawa osadzonych do uczestnictwa w więziennych praktykach religijnych w związku z SARS-CoV-2*, [w:] „The Prison Systems Review” 2020, nr 108.

Akty prawne:

Pismo Dyrektora Generalnego SW z 21.09.2018 r., sygn. BO.070.57.2018.TZ będące odpowiedzią na pismo Rzecznika Praw Obywatelskich, sygn. IX.517.1564.2017. JN z 10 sierpnia 2018 r. dotyczące stosowania prewencyjnego przez Służbę Więzienną środków przymusu bezpośredniego wobec osób chorujących psychicznie, dostępny: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Odpowied%C5%BA%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%2021.09.2018.pdf>

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2021 r., poz. 534 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r., 53 ze zm.).

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2021 r., poz. 1064).

Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2019 r., poz. 2418).

Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o ustanowieniu „Programu modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020” (Dz.U. z 2020 r., poz. 829).

Wyrok Sądu Rejonowego w Piotrkowie Trybunalskim, II Wydział Karny z 30 marca 2016 r., sygn. akt II K 857/15, treść uzasadnienia wyroku dostępna: <https://www.saos.org.pl/judgments/249694>

Wyrok Sądu Rejonowego Poznań – Stare Miasto z 16 lutego 2016 r., sygn. akt VIII K 1425/13, treść uzasadnienia wyroku dostępna: [http://orzeczenia.poznan.so.gov.pl/content/\\$N/153510000002006_IV_Ka_000789_2016_Uz_2016-12-16_001](http://orzeczenia.poznan.so.gov.pl/content/$N/153510000002006_IV_Ka_000789_2016_Uz_2016-12-16_001)

Zarządzenie nr 1/2018 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 3 stycznia 2018 r. w sprawie służby dyżurnej w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej, zdarzeń mogących wystąpić w Służbie Więziennej oraz sposobu ich wyjaśniania i dokumentowania, określa między innymi zakres podmiotowy i przedmiotowy zdarzenia mogącego wystąpić w Służbie Więziennej.

Artykuły prasowe w wydaniu elektronicznym:

Były skazany pobił strażnika więziennego. Zatrzymano go na siłowni, [online], dostępny: <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-04-27/byly-skazany-pobil-straznika-wiezienego-zatrzymano-go-na-silowni/>, (dostęp: 10.12.2020).

Dartmoor prison: Attacks on staff double since lockdown, [online], dostępny: <https://www.bbc.com/news/uk-england-devon-55012705>, (dostęp: 10.12.2020).

Prokuratura w Białymstoku wyjaśnia okoliczności napadu na strażnika więziennego, [online], dostępny: <https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/179298>, (dostęp: 10.12.2020).

Wronki: Próbował zabić strażnika więziennego drutem, bo dostał za mało jedzenia? Prokuratura oskarżyła go o usiłowanie morderstwa, [online], dostępny: <https://plus.gloswi-elkopolski.pl/wronki-probowal-zabic-straznika-wieziennego-drutem-bo-dostal-za-malo-jedzenia-prokuratura-oskarzyla-go-o-usilowanie-morderstwa/ar/13948318>, (dostęp: 10.12.2020).

Kajetan P. zaatakował psychologa i ranił więziennego strażnika, [online], dostępny: <https://www.tvp.info/25475174/kajetan-p-zaatakowal-psychologa>, (dostęp: 10.12.2020).

Mają nową broń, [online], dostępny: <https://www.nowytydzien.pl/maja-nowa-bron/>, (dostęp: 10.12.2020).

Prison assaults in England and Wales at record high, [online], dostępny: <https://www.bbc.com/news/uk-47070713>, (dostęp: 10.12.2020).

Więźniowie agresywni, strażnicy bezradni. W proteście wyszli z pracy, [online], dostępny: <https://www.tvp.info/39002907/wiezniowie-agresywni-straznicy-bezradni-w-proteście-wyszli-z-pracy>, (dostęp: 10.12.2020).

Prison officer hospitalised in 'boiling water and sugar' napalm attack, [online], dostępny: <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/prison-officer-hospitalised-boiling-water-23095050>, (dostęp: 10.12.2020).

Prison officers under 'constant threat' of beheadings from extremists, [online], dostępny <https://www.bbc.com/news/uk-england-cambridgeshire-54551709>, (dostęp: 10.12.2020).

Inmate 'lashed out' and knocked out prison officer in assault, [online], dostępny <https://www.dorsetecho.co.uk/news/18924769.inmate-lashed-out-knocked-prison-officer-assault/> (dostęp: 10.12.2020).

Źródła internetowe:

Dane Centralnego Zarządu Służby Więziennej, dostępne na portalu Służby Więziennej, w zakładce Statystyka, dostępne: <https://sw.gov.pl/dzial/statystyka> (dostęp: 10.12.2020 oraz 01.04.2021).

Informacja o wynikach kontroli. Bezpieczeństwo osadzonych, KPB.430.002.2020, nr ewid. 52/2020/P/19/040/KPB, dostępny: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,22869,vp,25572.pdf> (dostęp: 10.12.2020).

<https://edu.coss.w.pl/file/redir.php?f=bzCzw0BPKKi> (dostęp: 10.12.2020).

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/system-penitencjarny;3955735.html> (dostęp: 10.12.2020).

<https://www.instituteforgovernment.org.uk/publication/performance-tracker-2019/references#prisons> (dostęp: 10.12.2020).

<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN04334/SN04334.pdf> (dostęp: 10.12.2020).

<https://www.instituteforgovernment.org.uk/publication/performance-tracker-2019/prisons> (dostęp: 10.12.2020).

<https://www.statista.com/statistics/914549/number-of-prison-officers-england-wales/> (dostęp: 10.12.2020).

<https://www.gov.uk/government/collections/safety-in-custody-statistics> (dostęp: 10.12.2020).

<https://www.pouk.org.uk/> (dostęp: 10.12.2020).